

Zygfryd Rymaszewski

"Forum commune" a "forum liberum"

Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego 2, 76-91

1995

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zygryd Rymaszewski

*Forum commune a forum liberum**

Forum commune und forum liberum

1. Tezę o zanikaniu gemeiner markt i pojawieniu się vri markt dokumentuje Estreicher źródłami. 2. Naszkicowana ewolucja nie przekonuje – kontrolujemy źródła. 2.1. Ssp-Ldr w drukowanych tekstach niemieckich istotnie używa zwrotu gemeiner markt. 2.2. Ale w niektórych rękopisach (w tym krakowskim) występuje vri markt. 2.3. W versio Sandomiriensis i w versio Vratislaviensis – *forum commune*. 2.4. U Łaskiego – *forum publicum et commune*. 2.5. V. Vulgata i Jaskier – *forum commune*. 2.6. Pouczenie Magdeburga dla Wrocławia z roku 1261 – gemeiner markt (Estreicher to źródło pominął). 2.7. Pouczenie Magdeburga dla Wrocławia z roku 1295 – vri markt. 2.8. Wbrew opinii Estreichera, Weichbild magdeburski zna tylko vri markt, a przekłady łacińskie – *forum liberum* (v. Vulgata), *forum commune aut (et) liberum* (v. Sandomiriensis). 2.8.1. Rzekomy wręt Łaskiego występuje już w Jag. 168 (Weichbild w układzie Konrada z Opola) i w v. Sandomiriensis. 2.8.2. W wydaniu Jaskiera – *forum liberum*. 2.9. Magdebursko-wrocławskie systematyczne prawo ławnicze używa zwrotu vri markt, ale też gemeiner markt (czego nie dostrzegł Estreicher). 2.10 Der Alte Kulm też stosuje oba zwroty, bo korzysta z MBSS. 2.11. A. Lipski operuje terminem *forum commune* (w 1594 r.!). 3. Tezy Estreichera źródła nie potwierdzają. 3.1. Bo nie interesuje ich status prawny targu – zajmują się postępowaniem wydobywczym (Anefang). 3.2. Targ publiczny (gemeiner markt) czy wolny (vri markt) występuje tu dla podkreślenia cechy jawności transakcji.

1. Die These vom gemeiner markt-Verschwinden und vri markt-Auftreten bescheinigt Estreicher durch die Quellen. 2. Geschilderte Evolution überzeugt nicht – wir prüfen die Quellen nach. 2.1. Ssp-Ldr benutzt in deutschen Drucken tatsächlich die Wendung gemeiner markt. 2.2. In einigen Manuskripten (u.a. im Krakauer) erscheint aber vri markt. 2.3. In versio Sandomiriensis und in versio Vratislaviensis – *forum commune*. 2.4. Bei Łaski – *forum publicum et commune*. 2.5. V. Vulgata und Jaskier – *forum commune*. 2.6. Magdeburger Belehrung für Breslau vom Jahre 1261 – gemeiner markt (Estreicher hat diese Quelle unbeachtet gelassen). 2.7. Magdeburger Belehrung für Breslau vom Jahre 1295 – vri markt. 2.8. Wider Estreichers Meinung kennt das magdeburger Weichbild nur vri markt, und die lateinischen Übersetzungen – *forum liberum* (v. Vulgata), *forum commune*

*Zastosowane skróty: CPIE – „Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne”; DAK – Der Alte Kulm; Dział. – Działyńskich (rkps); Gn. – Gnieźnieński (rkps); Jag. – Jagielloński (rkps); Łaski – J. Łaski, *Commune incliti Regni Poloniae Privilegium (...)*; MW – Magdebursko-wrocławskie systematyczne prawo ławnicze; Obs. – *Observatio*; Ssp-Ldr – Sachsenspiegel Landrecht.

aut (et) liberum (v. Sandomiriensis). 2.8.1. Angebliche Łaski-Erwähnung erscheint schon in Jag. 168 (Weichbild im Vertrag von Konrad von Oppeln) und in v. Sandomiriensis. 2.8.2 In Jaskier-Version – *forum liberum*. 2.9. Magdeburg-Breslauer systematisches Schöffengericht benutzt die Wendung *vri markt*, aber auch *gemeiner markt* (was Estreicher nicht bemerkt hat). 2.10. Der Alte Kulm verwendet auch beide Wendungen, weil er MBSS benutzt. 2.11. A. Lipski wendet den Ausdruck *forum commune* (im Jahre 1594) an. 3. Die Quellen bestätigen Estreichers These nicht. 3.1. Weil sie am Rechtszustand des Marktes nicht interessiert sind, beschäftigen sie sich mit dem Anefang. 3.2. Gemeiner Markt (*gemeiner markt*) erscheint hier als Unterstreichung des Merkmals der Transaktionsöffentlichkeit.

1. Stanisław Estreicher w swych bardzo ciekawych rozważaniach o ewolucji terminu *freimarkt* ku *frymarkowi* wykorzystuje m. in. teksty zwodów prawa niemieckiego, Landrechtu Zwierciadła Saskiego, pouczenia Magdeburga dla Wrocławia z 1295 r., Magdeburcko-wrocławskiego systematycznego prawa ławniczego, Weichbildu magdeburckiego oraz prawa starochełmińskiego.

Tok rozumowania uczonego jest następujący: Pierwotnym jest termin *forum commune*, oznaczający targ publiczny. Z czasem pojawia się inny termin – *forum liberum*. Nie jest to zmiana formalna, czysto językowa. Kryje się pod nią zasadnicza zmiana jakościowa. *Forum liberum* to coś więcej niż *forum commune*. To miejsce objęte immunitetem, ze swoistymi instytucjami. Ewolucja trwa dalej, pojęcie *forum liberum* ulega zawężeniu i w 14. w. oznacza już tylko urządzenie prawne *targowiska miejskiego*[...] *Interesa handlowe tam zawarte odbywane są auf dem markte, w przeciwieństwie do czynności prawnych dopełnianych poza miejscem targu*¹. Najwcześniej w powyższym znaczeniu termin ten zostaje zastosowany w pouczeniu Magdeburga dla Wrocławia z 1295 r.

Użycie w Ssp-Ldr II 36 dawnego terminu *gemeiner markt* tłumaczy Estreicher konserwatyzmem Eikego von Repkow, a zastosowanie tegoż określenia (*gemeiner markt*) w Weichbildzie magdeburckim uzasadnia tym, że twórcy Weichbildu nie było znane pouczenie Magdeburga dla Wrocławia z 1295 r. Poważną rolę odegrało przejście terminu *vri markt* przez Magdeburcko-wrocławskie systematyczne prawo ławnicze (MW), ponieważ stąd przeszedł ten termin do prawa starochełmińskiego (Der Alte Kulm, DAK). W tym ostatnim wszakże pomniku prawa dochodzi do połączenia obu zwrotów *gemeiner markt* i *vri markt*, w jedno określenie '*vri und gemeiner markt*'. Do takiej fuzji dwu terminów dochodzi dzięki temu, że twórca DAK czerpał tak z Magdeburcko-wrocławskiego prawa ławniczego (*vri markt*), jak też ze Zwierciadła Szwabskiego (*gemeyner markt*).

Wprawdzie w niektórych tekstach prawa starochełmińskiego występuje samo *gemeyner markt*, ale Estreicher uzasadnia to tym, że *nie wszyscy kopiści zachowali to połączenie*².

¹ S. Estreicher, „*Freimarkt*” i *Frymarkt*, CPiE, 1929, t. 25, s. 340 (4). W nawiasach podajemy strony odbitki.

² *Ibidem*, s. 342 (6).

Wreszcie Jan Łaski, publikując w swym dziele również Weichbild magdeburgski, dodał doń artykuł przejęty z DAK, zawierający zwrot *forum commune et liberum*³. Powołane źródła służą Estreicherowi jako dokumentacja zachodzącej ewolucji, jako dowód zaniku *forum commune* – targu publicznego, w którego miejsce wchodzi *forum liberum* – targ wolny.

2. W toku studiów nad rękopiśmiennymi tekstami Landrechtu Zwierciadła Saskiego piszący te słowa utwierdził się mocno w przekonaniu, że różnorodność słownictwa, szyku wyrazów, sekwencji przepisów i generalnie treści jest cechą istotną badanego materiału źródłowego. Natomiast w wywodach Stanisława Estreichera teksty zwodów prawnych jawią się czytelnikowi jako jednobrzmiące. Wzbudziło to nasze podejrzenie i postanowiliśmy przyjrzeć się podstawie źródłowej wykorzystanej przez tego uczonego. Podkreślamy, że nie zamierzamy zajmować stanowiska wobec głównego nurtu wywodów Estreichera, to jest przechodzenia freimarktu we frymark.

2.1. Estreicher powołuje się na artykuł II 36 tego zwodu. Oto fragmenty tego przepisu:

Ssp-Ldr II 36

§ 1 Swe so over den andern dach sine düve oder sinen rof under enen manne vint, die dat openbare gekoft hevet, unde unhalinge gehalden hevet, unde des getüch hevet, den ne mach man nener hanthafsten dat sculdegen, al vinde man die düve under ime, he ne hebbe vor sin recht verloren.

§ 4 Sprickt aver jene he hebbit gekoft uppe deme gemenen²² markete....

²² BhoquvwCk: vrien⁴.

Istotnie, w rękopisie przyjętym przez Homeyera za podstawę publikacji występuje zwrot *gemeyner markt*. Tak też jest w edycjach K. A. Eckhardta⁵ oraz Schwerina⁶, jak również w drukach z 15. i 16. w.⁷

2.2. Wszelako Homeyer wskazuje na istnienie rękopisów i to dość wczesnych, w których w miejsce 'uppe deme gemenen markete' wchodzi zwrot 'uppe

³ *Ibidem*, s. 342 (6) oraz 347–348 (11–12).

⁴ Cytujemy według wydania Homeyera, zob. C. G. Homeyer, *Des Sachsenspiegels erster Theil oder das Sächsische Landrecht, nach der Berliner Handschrift v. J. 1369, hrsg von... 3 Auflage*, Berlin 1856.

⁵ *Das Landrecht des Sachsenspiegels*, editio tercia, curavit Karl August Eckhardt, Berlin-Frankfurt 1975.

⁶ *Sachsenspiegel Landrecht, herausgegeben v. Cl. Frhr. von Schwerin. Eingeleitet von Hans Thieme*, Stuttgart 1966.

⁷ Z wyjątkiem druku kolońskiego (Ck), patrz przyp. 22 u Homeyera.

deme vryen markete⁸. Co nas powinno szczególnie zainteresować – niektóre z tych manuskryptów pozostają w związku z terenem Polski⁹.

2.3. W przekładach łacińskich Landrechtu Zwierciadła Saskiego jest stosowany wyłącznie jeden zwrot, mianowicie *forum commune*.

a) *versio Vratislaviensis*

Jag. 169 i Jag. 170a, art. 50:

Si autem dixerit, quod equum in foro communi emerit [...]

Aczkolwiek w kwestiach szczegółowych ta wersja odbiega od tekstu niemieckiego¹⁰.

b) *versio Sandomiriensis I* redakcji

Gn. art. 145 (146); Dział I 147

Si autem dixerit, quod emerat in foro communi.

W innych kwestiach występują różnice między tekstem niemieckim, a tym łacińskim przekładem¹¹.

c) *versio Sandomiriensis II* redakcji

Dział IV 210 (207)

Si autem dixerit, quod emerat in foro communi.

Także w innych kwestiach ta redakcja w tym artykule nie odbiega od redakcji I *versio Sandomiriensis*¹².

2.4. Łaciński tekst Landrechtu Zwierciadła Saskiego jest u Łaskiego przeróbką, kompilacją złożoną z *versio Vratislaviensis* i *versio Sandomiriensis*, powinien zatem u niego występować zwrot *forum commune*¹³. Jest on jednak wzbo-gacony o nowy termin:

Łaski, fol. 220v, art. (203).

Si autem arrestatus dixerit imprimis, quod in foro publico et communi res super eum inventas emerit, sed ignorat a quo, tunc innocens erit a furto, si locum ostendat et se expurget proprio sacramento. Pretium autem perdidit, pro quo talia comparavit [...]

...si dicat quod emerit, ponat venditorem, qui forum publice fateatur et locum fori et iuret, quod ad suum venditorem recte procedat [...]

Nie da się wykluczyć, że *forum publicum et commune* ma tu to znaczenie co *forum liberum et commune*. Zwróćmy jednak uwagę, że w tymże artykule

⁸ Patrz cytowany przez nas przyp. 22 u Homeyera.

⁹ Bv (wrocławski z 1306 (?) r.) i Bw (krakowski, Jag. 169). Zob. Z. Rymaszeński, *Łacińskie teksty Landrechtu Zwierciadła Saskiego w Polsce. Versio Vratislaviensis, versio Sandomiriensis*, Łaski, Wrocław 1975 [dalej jako: *Łacińskie teksty I*], s. 11 i n. oraz tabela 6.

¹⁰ Zob. Z. Rymaszeński, *Łacińskie teksty I*, nr 53 na s. 44–45.

¹¹ *Ibidem*, uw. 259 na s. 117.

¹² *L. c.*

¹³ Zob. Z. Rymaszeński, *Łacińskie teksty I*, s. 143 i n. oraz podsumowanie na s. 212–215.

Ssp-Ldr II 36, w tekstach niemieckojęzycznych znajduje się (w § 1) następujący fragment:

Swe so over den anderen dach sine düve oder sinen rof under enen manne vint, de dat openbare gekoft hevet...

To *openbare* można istotnie oddać przez *publice*. I tu skłonni bylibyśmy upatrywać źródła owego *forum publicum et commune* u Łaskiego.

2.5. W powstałym (prawdopodobnie w latach 1300–1330) na terenie Marchii brandenburskiej łacińskim przekładzie Landrechtu Zwierciadła Saskiego (*versio Vulgata*), interesujące nas określenie również brzmi *forum commune*¹⁴. Z tego przekładu czerpał Jaskier, stąd zwrot o tym samym brzmieniu w jego kompilacji:

*Dicat eum possidens rem in communi foro esse ab eo emptam*¹⁵.

W glosach dołączonych przez Jaskiera do Ssp-Ldr II 36, w których zostały odnotowane odmiany tekstu, problem *forum* nie wpływa. Tak jest również w glosach drukowanych w Niemczech – zarówno łacińskich, jak i niemieckich¹⁶.

Reasumując stwierdzić należy, że w tekstach niemieckich Landrechtu Zwierciadła Saskiego dominuje zwrot *gemeiner markt*, choć w niektórych rękopisach, i to wczesnych, w tym w krakowskich, spotykamy wersję inną, mianowicie *vre markt*. Aczkolwiek niektóre z tych rękopisów pozostają w związku z polskim terenem i być może właśnie niemiecki tekst Ssp-Ldr z Jag. 168 albo Jag. 169 został przełożony na łacinę przez Konrada z Opola¹⁷, to jednak w tekstach łacińskich, a więc w *versio Vratislaviensis*, *versio Sandomiriensis* obu redakcji, w *versio Vulgata* oraz u Jaskiera spotykamy wyłącznie *forum commune*. Tylko Łaski wzbogaca nasz zwrot dodatkowym elementem (*forum*) *publicum*, którego jednak nie utożsamialibyśmy z *forum liberum*, widząc w nim raczej synonim *forum commune*¹⁸.

2.6. O pouczeniu Magdeburga dla Wrocławia z roku 1261 Estreicher nie wspomina. Skoro jednak wylicza enumeratywnie wiele pomników prawa niemieckiego, nie widzimy powodów, dla których należałoby to pouczenie pominąć.

¹⁴ Zob. np. art. II 36 wydania lipskiego z 1528 r.

¹⁵ M. Jaskier, *Juris Provincialis, quod Speculum Saxonum vulgo nuncupatur, libri tres...*, Kraków 1535, art. II 36, s. 242. O złożoności tekstu opracowanego przez Jaskiera patrz Z. Rymaszewski, *Łacińskie teksty Landrechtu Zwierciadła Saskiego w Polsce. Jaskier – tekst główny i noty marginesowe*, Łódź 1985 [dalej jako: *Łacińskie teksty II*], zwłaszcza zakończenie, s. 217–219.

¹⁶ Z wydaniem Zobla z 1561 r. włącznie.

¹⁷ Zob. Z. Rymaszewski, *Łacińskie teksty I*, s. 11 i n.

¹⁸ O występowaniu tego właśnie określenia pod koniec XVI w. patrz niżej, s. 89–90.

§ 44 *Grifet ein Man ein Phert an unde sachet her, daz iz ime vorstolen si oder abgeroubet, dar sal her sich zů ziehen alse Recht is, so mac jene wol ziehen uf sinen Geweren unde sal den Weren benůmen, uf den her zůhet unde sal sweren uf die Heiligen, daz hie iz zie zů rechter Zůcht[...] Unde sprichet ein Man, daz her iz Phert gekouft habe uf deme gemeine Markete, so vorlieset her sine Silver, daz her dar (das) umbe nicheine Gewette...*¹⁹.

2.7. Pouczenie z 1295 r. wymienia Estreicher jako pierwszy tekst z Magdeburga, w którym pojawia się zwrot *vri markt* w miejsce *gemeiner markt*. Istotnie jeden z przepisów prawnych brzmi następująco:

§ 7 *Ist iz aber ein Phert, daz en man anspricht, daz ime abegestolen oder geroubet ist, da sal her sich mit Rechte alsus zů zen. He sal mit ime rechte Voze deme Pherde treten [...] Spricht aber ein Man, he habe daz Phert gecouft uffe den vrien Markete unde ne mach he des dicheinen Geweren haben, so verliuset he daz Phert unde sin Silber, daz he da umbe gap unde ne verliuset da umbe nichein Gewette*²⁰

Przytoczony przepis zostanie powtórzony w pouczeniu dla Zgorzelca:

§ 47 *Ob ein (Man) vorstolen Gut ansprich(e)t*
Sprichet ein Man sin gut an, Giwant oder swaz anderes Gutes iz ist, daz im abe gestolen oder geroubet sie, da sol her sich zu cien mit sines eines Hant unde sol sweren uffe dem Heiligen [...] Ist iz abir ein Phert, daz ein Man an sprichet, daz ime abe gestolen oder geroubet sie, da sol her sich mit Rechte zu zien alsus [...]
*Spricht abir ein Man, her habe daz Phert gekouft uffe deme vrien Marckte unde en mac her nichein Geweren hadde, so verliuset he daz Phert unde sin Silber, daz he da umbe gap unde ne verliuset da umbe nichein Gewette*²¹,

a także w pouczeniu dla Świdnicy z 1363 r.:

nr 28 *Von des pherdis anevanc*
*Vnt sprichet ein man, daz her daz pfert gekouft habe vf dem vrien marcte, so vorluset her, daz her darvme gegeben hat, vnd muz ieme sin phert widirgebin vnd vorluset darvme cheyne wette*²².

2.8. Pisząc, że Weichbild magdeburski nie używa terminu *vri markt*, lecz pozostaje przy dawnym *gemeiner markt*, Estreicher nie podaje numeru artykułu, nie informuje też, z którego wydania czerpał tekst. W wydaniu Danielsa–Grubena jest artykuł, który zawiera następujący fragment:

CXXXII Von anfangе gezugeter ader gezogener adir gekouftir habe
 § 1 *Spricht eyn man eyn gut an, is sy gewant ader was is andirs sy, is sy em abegeroubet ader gestolen, do sal er sich zu zihen mit synes selbist hant, unde sal sweren uff den heiligen, daz is do sien waz unde noch sien sy, do is em abegestolen wart.*

¹⁹ G. A. Tzschoppe, G. A. Stenzel, *Urkundensammlung zur Geschichte des Ursprungs der Städte und der Einführung und Verbreitung deutscher Kolonisten und Rechte in Schlesien und der Ober-Lausitz*, Hamburg 1832, nr 56, s. 357.

²⁰ *Ibidem*, nr 96, s. 429. Odmian tekstu, gdy idzie o interesujące nas określenie, wydawcy nie odnotowują.

²¹ *Ibidem*, nr 105, s. 459. Odmian tekstu nie odnotowano.

²² Th. Goerlitz und P. Gantzer, *Die Magdeburger Schöffensprüche und Rechtsmitteilungen für Schweidnitz*, Stuttgart-Berlin 1940, s. 57.

§ 2 [...] *Spricht er aber, er habe is gekouft uff dem vrien marckte unde hat er keinen geweren, er verlust daz phert, darumme lyd he kein gewette*²³.

Przekład łaciński (kol. prawa) brzmi: *Si vero dicat equum emisse in foro libero, varendatoremque habere non potest, equum perdit, nec cum hoc iudici mulctam solvit*²⁴.

Daniels wydał tekst Weichbildu zwany Vulgatą. Poza tym jest jednak inny w Polsce szczególnie rozpowszechniony tekst, zwany Weichbildem w układzie Konrada z Opola z ok. 1308 r.²⁵ Znamy go z wczesnych rękopisów, w tym krakowskich²⁶. W Weichbildzie tegoż układu postępowanie wydobywcze jest regulowane w dwóch artykułach.

Jag. 168 art. LXVI *Von der ansprachunge*

Grifit ein man ein pfert an und sprichit das is im vorstolin si adir abe geroubit si, do sal her sich czu cien als recht. So mac ienir sich wol cien uf sinen gewerin, und sal den gewerin benumin do her sich uf czut czu rechtir czucht [...]

*Und sprichit ein man, das her das pfert gekouft habe uff dem vrien markete, so verlusit her sin silber, das her darumme gap und mus ienim sin pfert wedir gebin, und verlusit darumme kein gewete*²⁷.

Jag. 168 art. LXXX *Von gut an sprechin adir pfert*

*Spricht ein man gut an, gewant adir andir gut, swas is ist, das im abe gestolin adir beroubit si, do sal her sich czu cien mit sin einis hant, und sal swerin uf den heiligin, das is do sin were und noch sin si, do is im abe gestolin adir geroubit wart. Ist is abir ein pfert, das ein man an sprichit, das im abe gestolin adir geroubit ist, do sal her sich mit rechte alsus czu cien. Her sal mit sinem rechtin vuse dem pferde tretin [...] Sprichit ein man, her habe das pfert gekouft uf dem vrien marcte und enmac her keinin gewerin gehabin, so verlusit her das pfert und sin silber, das her darumme gap, und verlusit darumme kein gewete*²⁸.

Jak wiadomo, Weichbild magdeburgski w układzie Konrada z Opola został przed 1359 r. przetłumaczony na język łaciński przez Konrada – pisarza miejskiego sandomierskiego na zlecenie Mikołaja z Pacanowa – mieszczanina sandomierskiego (*versio Sandomiriensis*)²⁹.

²³ A. v. Daniels und Fr. v. Gruben, *Das saechsische Weichbildrecht. Ius municipale Saxonicum, hrsg. von...*, Berlin 1856, Lieferung 1, s. 171. Odmian tekstu wydawcy nie podają.

²⁴ *Ibidem*. Glosa do tegoż artykułu nie wspomina o targu.

²⁵ S. Kutrzeba, *Historia źródeł dawnego prawa polskiego*, t. 2, Lwów 1926, s. 209–210.

²⁶ Jag. 168, Jag. 169, Jag. 170a. Zob. Z. Rymaszewski, *Łacińskie teksty I*, tab. 6.

²⁷ S. 159, kol. prawa. Identycznie w Jag. 169, art. 67. Nie ma go w *Vulgacie* wydanej przez Daniela-Grubena: zob. P. Laband, *Das Magdeburg-Breslauer systematische Schöffengericht aus der Mitte des XIV. Jahrhunderts, hrsg. von...*, Berlin 1863, tab. A, s. 204, ustalenia dot. DAK III 127. Treść tego artykułu niemal identyczna z art. 44 pouczenia Magdeburga dla Wrocławia z 1261 r., zob. P. Laband, *op. cit.*, tab. A, ustalenia dotyczące DAK III 127.

²⁸ S. 163, kol. lewa. Identycznie w Jag. 169, art. 80. W *Vulgacie* wydanej przez Daniela-Grubena art. 132, zob. P. Laband, *op. cit.*, tab. A, s. 205, ustalenia dot. MW III₂ 99.

²⁹ S. Kutrzeba, *Historia źródeł...*, t. II, s. 210; Z. Rymaszewski, *Łacińskie teksty I*, s. 69 przyp. 1.

Nie kontrolowaliśmy wszystkich rękopisów ten przekład w sobie mieszczących³⁰. W przejranych trzech manuskryptach odnośne fragmenty brzmią następująco:

a. Przekład tego artykułu Weichbildu, który w Jag. 168 występuje pod nr LXVI.

Gn. 69 *De arestacione equorum*

...*sin autem dixerit, quod equum in foro communi aut libero emerit, extunc suam pecuniam, quam pro eodem equo dedit, integraliter ammittit, et illi suum equum reddere oportet, et nullam penam pro eo amittit.*

Dział I 69

...*Qui autem dixerit, quod equum in foro communi et libero emerit, extunc suam pecuniam, quam pro eodem equo dedit, integraliter ammittit et illi suum equum reddere oportet, et nullam penam pro eo ammittit.*

Dział IV 69 *De impedicione equorum*

...*Si autem dixerit, quod in foro communi aut libero emerit apud aliquem, extunc suam pecuniam, quam pro eodem equo dedit, integraliter ammittit et illi suum equum reddere oportet et nullam penam pro eo ammittit.*

b. Przekład tego artykułu Weichbildu, który w Jag. 168 występuje pod nr LXXX.

Gn. 85 *De bonorum arestacione similiter et equorum*

...*sin autem dicit, quod equum emerit in foro libero, et venditorem habere non possit, tunc equum ammittit et argentum pro eo datum, et non ammittit aliquam penam.*

Dział. I 85 *Si vir aliqua bona, pannos, vel quidquid suarum*

...*sin autem dicit, quod equum emerit in foro libero et venditorem habere non possit, tunc equum ammittit et argentum pro eo datum, et non ammittit aliquam penam.*

Pozostawiamy na uboczu, jako nieistotne tutaj, drobne różnice w postaci *aut* (Dział. IV) zam. *et* (Dział. I). W każdym razie już w przekładzie Konrada z Sandomierza występuje i *forum liberum* i *forum commune et (aut) liberum*.

Ta poszerzona forma określenia targu znajdzie się także u Łaskiego:

*Si autem dixerit, quod in foro communi et libero equum ipsum emerit...*³¹

Nie obca mu wszakże, jak i wyżej cytowanym rękopisom, forma krótsza:

*Si autem dixerit, quod equum emerit in foro libero...*³²

Musimy na krótko zostawić brzmienie interesującego nas zwrotu i za-
trzymać się przy Łaskim, a to ze względu na zarzut postawiony mu przez
Estreichera.

³⁰ Zob. Z. Rymaszewski, *Łacińskie teksty I*, tab. 6.

³¹ J. Łaski, *Commune incliti Polonie Regni privilegium...*, art. (44) *De impetitione et arestacione equi*, fol. 182v. Zdaniem Estreichera zwrot ten znalazł się u Łaskiego za pośrednictwem prawa chełmińskiego; S. Estreicher, *op. cit.*, s. 342 (6).

³² J. Łaski, *op. cit.*, art. (92) *De arrestatione quorumvis bonorum et equorum*, fol. 190v.

2.8.1. Estreicher znajduje w Weichbildzie wydanym przez Łaskiego dwa artykuły dotyczące postępowania windykacyjnego. Tak jest w istocie. Jeden z nich wszakże (art. 44)³³ traktuje jako wtręt Łaskiego, zarzucając mu, że w sposób nieumiejętny, zniekształcając sens przepisu, przejął go z prawa starochełmińskiego (DAK III 127) i włączył do Weichbildu. Ponadto, kontynuuje Estreicher, Łaski dodał na końcu artykułu zdanie własne, dostosowujące normę prawną do aktualnej praktyki³⁴.

Wyżej informowaliśmy, że inaczej niż Vulgata, Weichbild w układzie Konrada z Opola zawiera dwa artykuły traktujące o postępowaniu wydobywczym, przytaczając fragmenty tych artykułów oraz ich przekładów³⁵. Otóż oba te artykuły znajdują się w Łaskim. Dlatego nie można mu stawiać zarzutu, że wprowadza do Weichbildu nie znany temu zwodowi przepis.

W pewnym sensie może usprawiedliwiać Estreichera ta okoliczność, że nie mógł znaleźć żadnych wskazówek ani u Lemana, ani u Labanda. Lemana przy DAK III 127 odsyła do art. 130 Weichbildu, ten wszakże nie jest identyczny³⁶, Laband wskazuje tylko, że DAK III 127 nie ma odpowiednika w Magdeburcko-wrocławskim systematycznym prawie ławniczym, w Weichbildzie, czy w innych spisach prawa. Wskazuje jednak, że podobny przepis znajduje się w pouczeniu Magdeburga dla Wrocławia z r. 1261, i to już mógł być dla Estreichera pewien sygnał³⁷. Są przecież jeszcze wcześniejsze ustalenia Bischoffa, który wyraźnie wiąże artykuł 44 (u Bischoffa 45) Weichbildu w wydaniu Łaskiego z rękopisem krakowskim Jag. 169³⁸.

Porównajmy odnośne artykuły Weichbildu w rękopisie Dział. IV i w wydaniu Łaskiego:

Dział. IV 69

De impedicione equorum

Si

aliquis vero arestat equum

Łaski 44

De impetitione et arrestatione equi

³³ U Bischoffa art. 45, F. Bischoff, *Beiträge zur Geschichte des Magdeburgrechtes*, [w:] *Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Philos.-Historische Classe* 1865, Bd. 50, Heft 4, tab. synoptyczna, s. 360.

³⁴ S. Estreicher, *op. cit.*, s. 348 (12). Łaski wg Estreichera przejął „w sposób nadzwyczaj niezrozumiały, nawet bałamutny, ustęp z *Jus Culmense III 127*, wedle którego pozwany, przegrywający proces windykacyjny, traci przedmiot i płaci karę sędziemu, o ile nie chodzi o nabycie na targu. Jeśli nabył na targu, traci przedmiot, ale nie płaci kary. Jest to stan prawny dawniejszy. Dlatego też Łaski opatruje to dodatkiem, odpowiadającym praktyce, wytworzonej w 14. i 15. stuleciu: „*Et hoc si non habuerit hospitem, qui mercipotum benedixit*”. Wtedy bowiem jego położenie jest korzystniejsze: może żądać zwrotu ceny od właściciela”.

³⁵ Patrz wyżej, s. 82–83.

³⁶ C. K. Leman, *Das alte Kulmische Recht mit einem Wörterbuche*, hrsg. von..., Berlin 1838, s. 92, przyp. 1 do III 127.

³⁷ P. Laband, *op. cit.*, tab. A, s. 205, ustalenia dot. DAK III 127.

³⁸ Patrz wyżej, przyp. 33.

<i>et dicat</i>		<i>asserens</i>
	<i>quod</i>	
		<i>aliquis</i>
<i>sit subtractus</i>	<i>sibi</i>	<i>eum subtraxerit</i>
	<i>aut</i>	
<i>eo sit</i>		<i>subtractus fuerit vel</i>
	<i>spoliatus, ad hoc se trahere debet</i>	
	<i>ut iuris est</i>	
<i>Tunc iste se bene ad suum tutorem trahere potest et tutorem</i>		<i>videlicet ad suum venditorem quem</i>
	<i>nominare debet</i>	
<i>super quem traxit</i>		
	<i>et iurare tenetur tacto sacramento, quod ad verum trahat</i>	
<i>tutorem.</i>		<i>se venditorem.</i>
<i>Quandocunque eum</i>		<i>Et quocunque³⁹</i>
	<i>nominaverit</i>	
<i>sibi,</i>		
	<i>ibi eum sequi oportet. Non autem ipsum</i>	
<i>sequi</i>		<i>insequi</i>
	<i>debet ultra mare aquilonis.</i>	
<i>(1) Et si defectum habuerit ita, quod sibi tutorem habere non poterit ut se coram iudicio t(r)actavit,</i>		<i>(1) Et tunc ibi quando se revocat ad venditorem,</i>
	<i>fideiussoriam cautionem faciat</i>	
	<i>ut satisfaciat</i>	
<i>ille</i>	<i>iudici pro pena et pro expensis, quas adversarius suus</i>	
	<i>expendit, diemque nominare</i>	
	<i>debet</i>	
	<i>quando</i>	
<i>ibi debeat pervenire.</i>		<i>ibidem pervenire⁴⁰ potest.</i>
	<i>Si autem dixerit, quod in foro communi et libero</i>	
		<i>equum ipsum</i>
	<i>emerit</i>	
<i>apud aliquem</i>		
	<i>extunc suam pecuniam, quam pro eodem</i>	
<i>equo dedit, integre amittit</i>		<i>dederat, integraliter dimittit⁴¹.</i>
<i>(2) et illi suum equum reddere oportet, et nullam penam pro eo amittit.</i>		<i>(2) Et hoc, si non habuerit hospitem, qui mercipotum benedixit.</i>

³⁹ Estreicher odczytuje *quemcunque*.

⁴⁰ Estreicher odczytuje *provenire*.

⁴¹ Estreicher odczytuje *amittit*.

Nie ulega wątpliwości, że oba porównywane teksty są do siebie bardzo podobne. Poza różnicami w słownictwie (*tutor – venditor*), w szyku wyrazów, są dwie poważne różnice, które oznaczyliśmy liczbami (1) i (2). Fragment (1) jest w Dział. IV chyba zdefektowany, dlaczego bowiem pozwany winien złożyć zakład dopiero wówczas, gdy nie może wskazać (właściwego) zachodźcy. Jest to jednak wierne oddanie tekstu niemieckiego z Jag. 168⁴². Poprawnie u Łaskiego.

Gdy pozwany nie wskaże zachodźcy, traci zakład oraz przedmiot sporu – konia. Tej istotnej części postępowania wydobywczego nie ma w Jag. 168, Dział. IV i u Łaskiego. Jest natomiast w DAK III 127:

Und wirt yeme broch an syme geweren, und mag her des keynen geweren haben alse her sich vormessen hatte, so vorluset her syn gelt, das her dorumme gap, und mus yeme syn pfert wedir geben.

Brak tego fragmentu u Łaskiego przemawia przeciwko tezie Estreichera o wcieleniu przez Łaskiego do Weichbildu DAK III 127. Fragment (2) jest chyba istotnie „wkładem” Łaskiego. Jednak poza przypuszczenie wyjść nie możemy. W przytoczonych tekstach jest więcej niejasności: skąd np. w wersji łacińskiej wzmianka o *fideiussoria cautio*, skoro nie ma jej w tekście niemieckim Jag. 168, ani w DAK III 127. Musimy jednak na tym poprzestać, do dziś bowiem nie zostały przeprowadzone studia nad łacińskimi tekstami Weichbildu magdeburgskiego w polskich manuskryptach.

2.8.2. Wróćmy do problemu *forum commune – forum liberum*. W łacińskim tekście Weichbildu, opublikowanym przez Jaskiera, odnośny fragment brzmi:

art. CXXXV ...*Si vero dicat equum emisse in foro libero, varendatoremque habere non potest, equum perdit, et cum hoc iudici multam solvit.*

W glosie natomiast czytamy:

*Quod si varendator haberi non potest et dicat rem in communi foro emptam...*⁴³

Na Jaskierze kończymy przegląd tekstów Weichbildu magdeburgskiego pod interesującym nas kątem patrzenia. Wnioski, do jakich doszliśmy, są diametralnie różne od opinii Estreichera. Okazuje się bowiem, że w tekstach tego zwodu najczęściej występuje forma *vri markt, forum liberum*, obok niej *forum commune et (aut) liberum*. Postać *forum commune* pojawia się tylko raz i to w glosie (Jaskier).

⁴² ...*und enmac her des keinin gewerin habin, als her sich vermessen hat, so sal her burgin secczin dem richter vor di buse und vor di kost, di ienir vertan hat, und sal den tac benemin, um wenne her do komin sal; Jag. 168, art. LXVI.*

⁴³ M. Jaskier, *Iuris municipalis Maideburgensis liber vulgo Weichbild*, Kraków 1535, s. 711–712. Ze zrozumiałych względów pomijamy tu sporne zagadnienie autorstwa przekładu, zob. Z. Rymaszewski, *Łacińskie teksty II*, s. 8–9. Weichbild w wydaniu Jaskiera jest łacińskim przekładem Vulgaty, zob. S. Kutrzeba, *Historia źródeł*, t. 2, s. 212.

Zdaniem Estreichera, w Weichbildzie magdeburskim nie pojawia się zwrot *vri markt, forum liberum*, ponieważ twórca tego pomnika nie znał pouczenia z 1295 r.⁴⁴ Wydaje się, że należało użyć innego argumentu. Mianowicie tego, że prawo sądowe w Weichbildzie jest przejęte niemal w całości z Landrechtu Zwierciadła Saskiego, co już dawno zostało w nauce ustalone⁴⁵. W nim natomiast przeważają określenia *gemeiner markt, forum commune*⁴⁶. Co prawda zmiana argumentacji – jak się wydaje – nie wywarłaby wpływu na opinię tego uczonego co do brzmienia formuły o targu.

2.9. Zdaniem Estreichera, Magdebursko-wrocławskie systematyczne prawo ławnicze, w przeciwieństwie do Weichbildu, zna i wykorzystuje pouczenie z 1295 r. Zatem w nim także pojawi się zwrot o wolnym targu, na dowód czego podaje ten uczony numer odnośnego artykułu, mianowicie III 99⁴⁷.

Spostrzeżenie słuszne. W końcowym zdaniu tego artykułu czytamy:

MW III₂ 99 *Von gutis ansproche*

...*Spricht aber eyn man, her habe daz phert gekouft uf deme vrien markte...*

przy czym wydawca nie odnotowuje odmian tekstowych tego sformułowania⁴⁸.

Jednakże uszło uwadze uczonego, że w tym zbiorze prawa jest jeszcze jeden artykuł, w którym *Anefang* jest przedmiotem prawnej regulacji. A warto na niego zwrócić uwagę:

MW III₂ 96 *Von pferdis ansproche*

...*Spricht her abir, her habe daz phert gekouft uf dem gemeynyn markte...*⁴⁹.

Systematyczne prawo ławnicze operuje więc dwiema postaciami zwrotu – *gemeiner markt* i *vri markt*, co uszło uwadze Estreichera.

2.10. Estreicher pisze, że w prawie starochełmińskim, czerpiącym przepisy z Magdebursko-wrocławskiego systematycznego prawa ławniczego oraz ze Zwierciadła Szwabskiego, *vri markt* z systematycznego prawa ławniczego oraz *gemeiner markt* ze Zwierciadła Szwabskiego spłoty się w jedno wyrażenie *vri und gmeyner markt*⁵⁰. Cytuje przy tym Autor DAK V 43,

⁴⁴ S. Estreicher, *op. cit.*, s. 341 (5).

⁴⁵ Zob. K. Bukowska, *Orzecznictwo krakowskich sądów wyższych w sporach o nieruchomości miejskie (XVI-XVIII w.)*, Warszawa 1967, s. 7 i n.; tamże literatura dalsza. Zob. też W. Maisel, *Poznańskie prawo karne do końca XVI w.*, Poznań 1963, s. 304, tamże dalsza literatura.

⁴⁶ Patrz wyżej, s. 78 i n.

⁴⁷ Informacja niedokładna. W Magdebursko-wrocławskim systematycznym prawie ławniczym księga trzecia składa się z dwóch części. Artykuł, do którego Estreicher odsyła, znajduje się w części drugiej księgi trzeciej, oznaczenie artykułu winno zatem być następujące: III₂ 99.

⁴⁸ P. Laband, *op. cit.*, s. 112. Tekst ten odpowiada art. 6 i 7 pouczenia z 1295 r., zob. *ibidem*, tab. A, s. 205, ustalenia dotyczące MW III₂ 99.

⁴⁹ P. Laband, *op. cit.*, s. 109. W przyp. 7 informacja, że w rękopisie elbląskim (prawo starochełmińskie) jest dodane *vrien markte*.

⁵⁰ S. Estreicher, *op. cit.*, s. 341 (5).

zawierający istotnie zwrot *uff dem vryen und gemeynen markte*, informując jednocześnie, że w niektórych manuskryptach kopiści pozostali przy zwrocie *gemeiner markt*. Tak jest na przykład w rękopisie, będącym podstawą dla łacińskiego przekładu, zwanego korekturą polską⁵¹. Pomija przy tym Estreicher ważny szczegół, że w niektórych rękopisach jest odwrotnie, w DAK V 43 występuje jedynie *vri markt*, co sygnalizuje sumiennie wydawca⁵².

Powoływany tu DAK V 43, przejęty ze Zwierciadła Szwabskiego, jest przeszło dwukrotnie obszerniejszy od MW III₂ 99 i tylko miejscami oba artykuły są merytorycznie do siebie podobne. Tymczasem MW III₂ 99 został do prawa starochełmińskiego recypowany w całości i tu ma on numer III 133.

MW III₂ 99

DAK III 133

*Von gutis ansproche
Spricht eyn man eyn gut an, is sy gewant
ader was andirs synes gutes
ist,
daz im abgestolin ader ab geroubit ist,
do sal her sich czu czihin mit synis
eynis hant und sal swerin uf den heilegin,
daz is do syn were, und noch syn
sye, do is ym ab gestolin adir geroubit wert [...]
Spricht aber eyn man her habe das phert
gekouft uf deme vryen*

*und gemeynen*⁵³.*marckte*

enmag

mag

her keynen gewern

habin,

gehan,

*zo verlust her daz pferd und syn silbir, daz
her dorumme gab und vorleust dorumme keyn
gewette*⁵⁴.

Widać wyraźnie, skąd został zaczerpnięty tekst do DAK III 133. Nie jest to zresztą nasze odkrycie. Ustalił to już Laband⁵⁵. Czyżby i w tym artykule twórca prawa starochełmińskiego uzupełniał przejmowany z systematycznego prawa ławniczego tekst pod wpływem Zwierciadła Szwabskiego? Nie wydaje się to prawdopodobne, wszak miał pod ręką inny artykuł systematycznego prawa ławniczego, mianowicie III₂ 96 z formułką *uff dem gemeynyn markte*, którą przejął bez zmian⁵⁶.

⁵¹ *Ibidem*, s. 342, przyp. 1.

⁵² Patrz C. K. L e m a n, *op. cit.*, s. 172, przyp. 8.

⁵³ C. K. L e m a n, (*op. cit.*, s. 96 przyp. 4) informuje, że tego fragmentu brak w niektórych rękopisach (gdańskim) i w pouczeniu dla Zgorzelca (według wydania Gauppa).

⁵⁴ Tekst według wydania Labanda.

⁵⁵ P. L a b a n d, *op. cit.*, tab. A, s. 205, ustalenia dotyczące MW III₂ 99.

⁵⁶ Patrz niżej, s. 89.

Zwróćmy uwagę na inne artykuły prawa starochełmińskiego traktujące o *Anefangu*. Zdaniem Estreichera również w nich występuje ów rozbudowany termin *uf deme vryen und gemeynen markte*⁵⁷.

DAK III 127 *Wy man eyn pfert aneuangit*

...*Wenne her das pfert gekouft habe uf deme*¹² *gemeynen markte, so vorluset her syn sylbir, das her dorumme gap und mus yeme syn pfert wedir geben und vorluset dorumme keyn gewette*

¹² DC, aber nicht K. f. zu vryen und⁵⁸.

DAK III 129 *Von pferdis ansproche*

...*Spreche abir der antwoter, das her das pfert gekouft habe uf dem*¹⁰ *gemeynen markte, her en wisse nicht wedir wen, so sal her sweren das her das pfert unvorstolen und unvorholen des lichten tages gekouft habe uf dem gemeynen markte, den her benumet hatte, her en wisse nicht wedir wen; so vorluset her syn sylbir, daz er dorumme gap und mus yeme syn pfert wedir geben [...] Und nyrkeyner vorluset dorumme busse noch gewette.*

¹⁰ C f. zu zu vryen und⁵⁹.

DAK III 130 *Von pferdis ansproche*

...*Spricht her abir, her habe das pfert gekouft uf dem gemeynen markte.*

Ostatni artykuł został niemal dosłownie przepisany z MW III₂ 96. Tu twórca prawa starochełmińskiego zwrot o targu pozostawił bez zmian.

Artykuły III 127 i III 129 mają inne źródło. Pierwszy czerpie materiał z pouczenia Magdeburga dla Wrocławia z 1261 r.⁶⁰, natomiast artykuł DAK III 129 może mieć kilka źródeł⁶¹.

Sądzymy, że cytowany materiał źródłowy uzasadnia opinię o różnym brzmieniu formułki określającej targ w prawie starochełmińskim. Wydaje się też, że te przekazy źródłowe zostały potraktowane w pracy Estreichera nazbyt pobieżnie.

2.11. Poza źródłami, które wykorzystał S. Estreicher, warto tu przytoczyć jeszcze opinię Andrzeja Lipskiego:

Obs. 82 ust. 6

*Quod si dicat possidens, rem in communi foro emptam et se ignorasse venditorem, innocens furti (dummodo locum emptionis et emptio cum suo juramento confirmentur) judicabitur. Nummi autem ab eo pro ea re dati perduntur, per text. in l.2, C. de furtis (wyżej powołuje Ssp-Ldr II 36). Et ita in Curia in causa inter Rev. Franciscum Lipski et Idzko Judeum citatum Anno 1596*⁶².

⁵⁷ S. Estreicher, *op. cit.*, s. 341 (5).

⁵⁸ P. Laband, *op. cit.*, s. 107. U Lemana: *uf deme vryen vnd gemeynen markte*, brak informacji o odmianach tekstu.

⁵⁹ P. Laband, *op. cit.*, s. 108. Leman tu odnotowuje odmianę tekstu.

⁶⁰ Zob. art. 44 tego pouczenia, przytoczony przez nas wyżej, na s. 81. Zob. też P. Laband, *op. cit.*, przypis do tegoż artykułu (DAK III 127) na s. 107.

⁶¹ Zob. P. Laband, *op. cit.*, przypisy do tegoż artykułu na s. 108.

⁶² A. Lipski, *Practicarum observationum [...] centuria I*, Cracoviae 1648, s. 222. U Groickiego nie znajdujemy żadnej wzmianki w interesującej nas kwestii.

Ostatnią już w tym artykule informację traktujemy jako bardzo cenną. Ujawnia się w niej przecież praktyka sądowa i to okresu dość późnego. Pod koniec 16. w. miejsce targowe jest określone jako *forum commune*, co prawda z powołaniem się na Ssp-Ldr, w którym to miejsce tak właśnie jest nazywane, jednakże praktyka sądowa najwyraźniej nie widziała potrzeby zmiany terminologii.

3. Nie ma zwodów prawa, w których występowałby interesujący nas zwrot tylko w jednej postaci⁶³. W Landrechcie Zwierciadła Saskiego, w różnych edycjach i rękopisach dominuje *gemeyner markt*, *forum commune*⁶⁴. Znacznie rzadziej spotyka się *vri markt*, aczkolwiek należy zaakcentować, że tak właśnie miejsce targowe zostało określone m. in. w rękopisach krakowskich (Jag. 168, Jag. 169, Jag. 170a), pozostających w związku z rozprzestrzenianiem się tego pomnika prawa w Polsce⁶⁵. Lipski jednak wspomina tylko o *forum commune*.

Pouczenie Magdeburga dla Wrocławia z 1261 r. idzie za Zwierciadłem Saskim. W pouczeniu z 1295 r. pojawia się istotnie *vri markt*, według Estreichera po raz pierwszy. Jednakże chronologicznie równoległe z tym pouczeniem są wspomniane tu rękopisy krakowskie.

Teksty Weichbildu, wbrew opinii Estreichera, stosują określenie *vri markt*, na tekst z *gemeiner markt* nie natrafiliśmy. W tekstach łacińskich tego zwodu natomiast dominuje *forum liberum et (aut) commune*, rzadziej *forum liberum*. *Forum commune* występuje tylko raz, w głosie u Jaskiera.

Magdebursko-wrocławskie systematyczne prawo ławnicze, wbrew twierdzeniu Estreichera, zna dwa określenia miejsca targowego: *gemeyner markt* i *vri markt*.

Prawu starochełmińskiemu znane są obie postacie – *gemeiner markt* i *vri markt*. Teza Estreichera, że właśnie w tym pomniku prawa oba zwroty zostały połączone w jedno określenie *uf dem vryen und gemeinen markte* i to pod wpływem Zwierciadła Szwabskiego, nie znajduje potwierdzenia przy głębszym zapoznaniu się z materiałem źródłowym. Takie połączenie występuje wcześniej w łacińskich tekstach Weichbildu, poza tym dowód z systematycznego prawa ławniczego jest chybiony, skoro w nim wbrew opinii Estreichera występują i *vri markt* i *gemeyner markt*.

To co Estreicher potraktował jako wtręt Łaskiego do Weichbildu, po dokładnym sprawdzeniu okazuje się artykułem występującym w Weichbildzie, ale układu Konrada z Opolą.

⁶³ Nie kontrolowaliśmy Zwierciadła Szwabskiego.

⁶⁴ We wszystkich edycjach. Stanowisko wobec występującego w tekście wydanym przez Łaskiego *forum publicum et commune* przedstawiliśmy wyżej, s. 79–80.

⁶⁵ Patrz wyżej, s. 78–79.

3.1. Źródła, które tu analizowaliśmy, były przez Estreichera powoływane w tym celu, by udokumentować proces przekształcania się *forum commune*, *gemeiner markt* – targu publicznego we *vri markt*, *forum liberum* – targ wolny. To mu się naszym zdaniem nie udało. Co więcej – było niepotrzebne, lub ostrożniej – dobór źródeł był niewłaściwy. Co jest bowiem przedmiotem regulacji prawnej w powoływanych przepisach? Otóż nie zajmują się one bynajmniej statusem prawnym miejsca targowego, owego *forum* czy *markt*. O tym statusie, m. in. o *ius fori* nie ma w nich żadnej, choćby pośredniej wzmianki, a tym bardziej o różnicach między *gemeiner markt* a *vri markt*. Regulują one postępowanie windykacyjne, Anefang i w związku z tym przewidują sytuację, w której pozwany podniesie w swej obronie, że sporną rzecz nabył na targu. Charakter prawny tego miejsca – targ publiczny, czy targ wolny jest tu – naszym zdaniem – elementem na tyle nieistotnym, że nie wymaga on żadnych bliskich określeń i dlatego nie ma ich w przepisach. Sedno tkwi w czym innym. Argument z nabycia rzeczy na targu jest bardzo istotny dlatego, że oznacza on, iż rzecz została nabyta jawnie, i że w ogóle została nabyta w wyniku umowy⁶⁶.

3.2. I właśnie cecha jawności jest tu elementem podstawowym, stąd w niektórych artykułach podkreślenia: *openbare gekouft hat*, *emerat publice*. Tę cechę zawierają obie postacie – *gemeiner markt* i *vri markt*, *forum commune* i *forum liberum*. Dlatego nie trzeba było dokonywać w tekście Landrechtu Zwierciadła Saskiego żadnych zmian terminologicznych jeszcze pod koniec 16. w., które by dostosowywały stare przepisy do nowej rzeczywistości. Między *gemeyner markt* i *vri markt* (oczywiście w powoływanych tu przepisach) należy postawić znak równania. Ich zakres znaczeniowy pokrywa się całkowicie. W kwestiach tymi przepisami regulowanych są te terminy synonimami.

Można jedynie wyrazić zdziwienie, że uszło to uwadze tak wytrawnego znawcy źródeł prawa niemieckiego, jakim był niewątpliwie Stanisław Estreicher. Wszak instytucja litkupu, którą w dalszej kolejności w swym artykule się zajmuje, ma również u swych podstaw oba wspomniane elementy – jawności kontraktu i jego prawdziwości w sensie dojścia do skutku.

⁶⁶ Groicki o targu w ogóle nie wspomina, ale akcentuje cechę jawności; B. Groicki, *Artykuły prawa majdeburckiego*, rozdz. zatytułowany *O złodziejstwach, o kradzionych albo należonych rzeczach*, s. 43-45. U Szczerbica jest wzmianka *Jarmark. Na Jarmarku też albo na targu pospolitym [=forum commune, Z.R.] kto co kupi, to zarazem ma zapłacić, chyba by inaczej między sobą postanowili*. P. Szczerbic, *Speculum Saxonum abo Prawo Saskie y Maydeburskie...*, Kraków 1581, s. 151-152.